

DECIZIA ETICĂ: DIFICULTĂȚI ȘI PROVOCĂRI¹

Liviu Gavrilescu
Universitatea de Nord Baia Mare
Academia Română – Filiala Iași

Abstract. The ethical decision is the process of exploring all aspects of choosing between several possible actions, depending on the organization's moral values, and then to weigh those options and recommend a course of action.

Evaluative processes that use ethical decision methods aim at the systematic research made by specialists and at the well-reasoned decision of the moral acceptability of a certain conduct, policy, decision, etc., from among many possible.

Judging new cases by appealing to universal principles faces the objections of ethical pluralism based on the diversity of values and virtues. It is noted the absence, so far, of a satisfactory answer to this challenge.

This paper briefly examines different (and often contradictory) approaches to the modern ethics, relative to moral values of and virtues, as the foundation for ethical decision-making processes that can be used by organizations and businesses.

Key words: ethics, management, ethical evaluation, ethical decision, values, virtues.

1. MANAGEMENTUL – DOMENIU AL ABORDĂRILOR ETICE

Etica și morala sunt permanente ale vieții spiritual-umane. Interesul actual este însă nuanțat și amplificat de progresul tehnologic fără precedent al societății, prin problemele intens dezbătute ale efectelor asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale ființei umane (de exemplu, tehnologiile medicale, transplanturile, fertilizarea în vitro, clonarea sau menținerea artificială a funcțiilor vitale) sau asupra mediului (poluarea, încălzirea globală).

Așa cum mediul economic absoarbe extrem de rapid noile tehnologii în scopul evident al sporirii eficienței și profitului, tot așa preocupările etice se extind

¹ Lucrare realizată în calitate de bursier post-doctoral la Academia Română – Filiala Iași, în cadrul proiectului *Societatea bazată pe cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective*, proiect cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din „Fondul Social European” prin „Programul Operațional Sectorial «Dezvoltarea Resurselor Umane» 2007–2013”, ID 56815.

(cu o viteză semnificativă, doar din ultimele decenii ale secolului trecut) asupra sferei afacerilor.

Etica profesională ar putea fi înțeleasă în două sensuri: ca reflecție etică aplicată unui domeniu particular de activitate (profesiune) sau ca reguli stabilite de un grup profesional pentru garantarea practicilor fiecărui membru al său, reunite într-un cod, inclusiv codul deontologic al profesiei. Lărgirea sensului noțiunii de cod a dus la includerea în el și a unor norme stabilite de organizații exterioare profesiunilor, cum sunt de exemplu guvernele. Apare astfel problema relației dintre „public” și „privat”, dintre profesioniști și neprofesioniști.

Managementul etic reprezintă managementul tuturor elementelor ce țin de viața morală a unei organizații, fie ea afacere sau nu, în măsura în care viața morală a unei organizații este luată în serios. A nu se confunda managementul etic cu „etica managementului” (*management ethics*), adică studiul problemelor etice ridicate de diferitele forme de management – managementul financiar, managementul personalului, managementul strategic, managementul calității etc. „Etica managementului” e considerată deseori ca echivalentă cu „etica afacerilor” (*business ethics*). Managementul etic e mult mai general și trebuie de asemenea distins de „etica organizațională” în sens larg, adică de analiza problemelor etice din organizații, pentru a oferi clarificări normative și o orientare morală, utilizând pentru aceasta diferite teorii etice.

Managementul etic, ca una dintre disciplinele managementului, se ocupă de elaborarea acelor instrumente de conducere care contribuie la dezvoltarea etică a unei organizații, precum și a acelor metode care pot fi utilizate spre a determina în ce direcție ar trebui să se dezvolte organizațiile. Managementul etic presupune descrierea și analiza situației etice curente, determinarea situației de dorit și decizia asupra măsurilor care trebuie luate pentru a o atinge, în perfectă concordanță cu celelalte forme de management. Managementul etic e rezultatul impregnării tot mai vizibile a organizațiilor cu responsabilitate, privită însă nu ca un element de decor, ci ca o „condiție indispensabilă a existenței lor”. Iar o organizație demonstrează responsabilitate morală atunci când își subordonează interesele proprii interesului societății.

După Donald Menzel, managementul etic nu constă în controlul și penalizarea comportamentului personalului sau în reflecția asupra eticii locului de muncă, ci mai degrabă în ansamblul acțiunilor întreprinse de manageri pentru a stimula o conștiință și sensibilitate etice care să pătrundă în toate aspectele activității organizațiilor.

În esență, managementul etic reprezintă promovarea și menținerea unei puternice culturi etice la locul de muncă.

2. DECIZIA ETICĂ – EVALUAREA CONSECINTELOR

La întrebarea dacă personalul unei organizații e pregătit să recunoască și să rezolve dileme etice sau să decidă acceptabilitatea morală a unei tehnologii

controversate, răspunsul ar trebui să conștă în indicarea acelor metode sau instrumente de decizie etică care ordonează gândirea morală și ne fac să depășim nivelul amator al intuiției etice comune sau al „părerii” bazate pe cei șapte ani de acasă. Spre deosebire de analizele de etică practică, procesele evaluative care folosesc *metode de decizie etică* vizează cercetarea sistematică și decizia bine argumentată a acceptabilității morale a unei anumite conduite, politici, decizii etc. dintre mai multele posibile.

Decizia etică e procesul (și abilitatea) de a explora toate aspectele legate de alegerea între mai multe acțiuni posibile, în funcție de valorile morale recunoscute ale organizației, și apoi de a cântări aceste opțiuni și a recomanda un anumit curs al acțiunii.

Trăsăturile distinctive ale acestei metode de evaluare etică a unei organizații sunt cel puțin patru:

- sunt metode mai proceduralizate, deci mai obiective; procedurile sunt în general astfel concepute încât să fie asimilabile relativ ușor și să nu presupună cunoștințe etico-filosofice speciale;
- se aplică la tranșarea unor probleme etice care au o mare importanță socială, economică și politică – prin impactul asupra populației și prin interesele financiare antrenate (acceptarea unor noi tehnologii, dezvoltarea codurilor etice, adoptarea unor politici publice noi etc.);
- presupun un cadru de desfășurare complex, care trebuie organizat de specialiști și care implică participarea unui număr mare de persoane: grupuri de evaluare bine structurate, metode de decizie diverse, tehnici de consensualizare, standarde de raportare a rezultatelor etc.
- presupun o competență științifică în măsura în care problemele evaluate nu sunt culese din agenda publică, ci din activitatea profesională a diferitelor organizații (ce consecințe are folosirea unor organisme modificate genetic, ce probabilități au aceste consecințe, care sunt părțile interesate etc.).

Activitățile de judecare morală ce utilizează metode de decizie etică sunt caracteristice organizațiilor politice și profesionale care au o *responsabilitate morală* pentru deciziile lor, dau seama în fața publicului pentru consecințele alegerilor făcute și consideră de aceea că au nevoie de metode ce conferă hotărârilor lor un suport argumentativ de înalt nivel și, prin urmare, o mare credibilitate. Consecințele unei acțiuni sau decizii se determină cât mai sistematic și mai exact cu putință pe bază de cercetare științifică și de dezbatere critică a specialiștilor.

Judecarea cazurilor noi prin apelarea la principiul *universale* a fost acuzată de „paternalism implicit”, adică de nerecunoașterea diversității valorilor și pluralismului etic ce ar defini democrațiile moderne. Prinși între nevoia de a fi cât mai proceduralizați și mai științifici (utilizând deci inevitabil experți), respectiv aceea de a asculta în mod democratic vocea poporului, a omului de rând, cei ce se ocupă de această problematică au constatat inexistența până în prezent a unui

răspuns satisfăcător la această provocare. Pentru unii, soluția a părut să fie instituționalizarea eticii, înființarea unor „comitete de etică”, lucru ce s-a întâmplat în întreaga Europă. Dificultatea care a rămas, totuși, e că nu există niciun consens cu privire la ce anume înseamnă – sub aspect *metodologic* – faptul că un comitet de etică abordează *competent* o problemă morală.

3. CRIZA VALORILOR MORALE

Speranța în valorile umaniste este afectată de contraste spirituale și umane, cum sunt: cele între Vestul european dezvoltat economic-industrial și Estul rămas mult în urmă în această privință; contrastele dintre modernele suprastructuri informatizate produse de companiile transnaționale de echipamente electronice, pe de o parte, și infrastructurile revoluate sau absente din realitatea socială a țărilor importatoare, pe de altă parte; discrepanța dintre tendințele comunitare și globaliste ale Vestului și cele extremist-liberale și anarhiste ale Estului; contradicții între teoriile filosofico-morale și realitățile vieții reale a oamenilor, pe care le considerăm fundamentale pentru viitorul pe termen mediu. De aceea, ele nu trebuie să conducă la blocaje sau alte devieri periculoase în sporirea și consolidarea valorilor umaniste de bază.

Valorile și virtuțile morale, normele și principiile moralității suferă mutații importante astăzi și sub influența evoluțiilor economice și social-culturale: globalizarea și extinderea la scară mondială a modelelor de viață de tip occidental, a noilor tehnologii de comunicare globală, a intensificării proceselor de migrație a populațiilor din zonele subdezvoltate ale lumii spre zonele cu mare potențial de absorbție a forței de muncă și standarde ridicate de viață.

Valorile democrației moderne nu se sincronizează cu valorile sociale bazate pe economia de piață, iar noile valori pe care le secretă societatea post-modernă întâmpină rezistențe puternice din partea valorilor tradiționale de tip comunitar.

Diversitatea moralei este sintetizată în concepții și doctrine etice marcate atât de discontinuitate și continuitate, cât și de bivalență și polivalență de semnificații. Anumite tendințe teoretice unificatoare sunt reliefate în frecvența unor termeni, concepte și maxime tipice demersului axiologic al eticii din toate timpurile, cum sunt: bun, bine, rău, drept, adevărat și altele. Ele evocă, adesea, reguli, norme și principii, virtuți și vicii pentru care filosofilor acestor timpuri aduc temeieri mai mult sau mai puțin plauzibile pentru gândirea și simțirea omului de la începutul mileniului trei. Una dintre condițiile importante ale valorilor morale este manifestarea libertății umane, care este la rândul ei complex determinată (natural, social-istoric, cultural).

Ca și Binele și Răul, Dreptatea-Echitatea sunt valori morale care continuă să suscite vii dezbateri în filosofia morală contemporană. Controversele, discuțiile între filosofi cu vederi diferite se manifestă pretutindeni în lume, iar aceasta este

calea specifică a eticii de a înainta pe drumul spre noi clarificări. Dacă este continuată în practici politice și de administrare judicioasă a bunurilor și resurselor, atunci etica devine, într-adevăr, pârghie de soluționare a problemelor.

Problema prevederii evoluțiilor valorilor morale face parte din activitatea reflexivă a filosofiei, a filosofiei morale îndeosebi. Această problemă este strâns legată de întrebarea „cum ar trebui să trăiesc?”, deoarece „trebuie” implică și un „poate să fie”, la un timp viitor. Or, nu se poate discuta viitorul moral al omului fără a ține seama de variatele înfățișări ale moralei prezente și trecute din evoluția socială. Popoarele și guvernele acționează și potrivit obiceiurilor și tradițiilor, care, de multe ori, se dovedesc mai puternice decât dezideratele noastre.

În prezent, se confruntă mai multe concepții filosofice despre valorile morale și fiecare dintre ele își găsește justificare în acest vechi efort de deslușire a temeiurilor acestor valori. Mulți susțin că menținerea acestui pluralism al concepțiilor despre valorile morale este o garanție că ele vor avea viitor. Totodată, există și un pluralism propriu-zis al valorilor morale, care, de asemenea, trebuie încurajat.

4. VIRTUTEA – PUTEREA DE A FACE BINELE

Valorile morale sunt determinări axiologice ale existenței umane. Virtuțile morale sunt puteri, aptitudini, dispoziții umane pentru a face binele. De aici, o anumită circularitate: binele se dobândește prin practicarea virtuților, iar virtuțile nu se manifestă decât în relație cu binele, valoarea definitivă în morală. Rezultă acum că această valoare implică virtuțile morale. De multe ori, virtuțile sunt și valori, iar viciile non-valori.

MacIntyre, în lucrarea sa publicată în 1981, propunea următoarele definiții ale virtuții:

- virtutea este calitatea care permite unui individ să-și îndeplinească rolul său social;
- virtutea este calitatea prin care individul se poate apropia de realizarea scopului său specific uman, fie în formă naturală, fie în formă supranaturală;
- virtutea e o calitate utilă pentru a obține succesul pământean și ceresc;
- virtutea este dispoziția sau sentimentul care asigură supunerea și acordul față de regulile relevante (etica normativistă contemporană).

5. CONCLUZIE

Problema virtuților în filosofia morală contemporană este complicată, atât datorită tradiției moștenite de la iluminiști, cât și întrucât se perpetuează nedreptăți sociale, economice și morale care se originează, se pare, în însăși esența umană. Cu toate acestea, teoreticienii au datoria de a cerceta în continuare această problemă,

iar oamenilor politici le revine sarcina de a acționa cât mai conștient pentru diminuarea conflictelor, a pierderilor culturale și umane care apar în diferitele stări conflictuale.

Încercăm să găsim justa măsură între prea multe și prea puține subiecte etice, relevante atât pentru înțelegerea, cât și pentru acțiunea morală eficientă, într-o lume care se schimbă, entropic și antropoc, atât de rapid și de imprevizibil nu numai pentru individ, dar și pentru mari comunități umane.

În concluzie, se poate spune că filosofia de astăzi, mai mult poate decât în trecut, a dobândit un spor de luciditate asupra faptului că înțelegerea valorilor morale nu exclude, ci presupune poziții teoretice opuse, care se dovedesc că sunt complementare și în implicație reciprocă. La rândul ei, teoria nu exclude, ci presupune legătura cu viața, cu practica și realitățile sociale diverse și extrem de dinamice.

6. BIBLIOGRAFIE

- Andrei, P., *Despre ideal. Despre fericire. Valorile estetice și teoria empatiei*, Iași, Edit. Ankarom, 1996.
- Clifford, G., Fackler, C. M., ș.a., *Etica mass-media: studii de caz*, Iași, Edit. Polirom, 2001.
- Comte-Sponville, A., 1998, *Mic tratat al marilor virtuți*, București, Edit. Univers, 1988.
- Gavrilescu, L., *Selecția și antiselecția managerilor*, Cluj-Napoca, Edit. Risoprint, 2005.
- Kaptein, S. P., *Ethics Management. Auditing and Developing the Ethical Content of Organizations*, Netherland, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1998.
- Menzel, D., *Ethics Management for Public Administrators*, London, Sharpe, 2007.
- Trevino, L. K., Weaver, G., *Managing Ethics in Business Organizations*, California, Stanford, Stanford University Press, 2003.
- *** *Etica aplicată*, A. Miroiu (ed.), București, Edit. Alternative, 1995.
- *** *Axiologie și moralitate. Culegere de texte*, București, Edit. Punct, 2000.